

11. Ухтомский А. А. Заслуженный собеседник: этика, религия, наука / А. А. Ухтомский – Рыбинск, 1997.- 598 с.
12. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: Проблемы, суждения, мнения / Г. М. Цыпин. – М.: Интерпракс, 1994. – 384 с.

В статье представлен анализ психологических подходов к проблеме определения влияния музыки на духовное развитие личности. Духовность рассматривается, как фундаментальные свойства личности. Выделены виды музыкальной деятельности, которые стимулируют и корректируют естественное развитие личности, поскольку под влиянием чувств удовольствия и радости, которые возникают в контакте с музыкой, возрастает напряженность и активность психических процессов, а именно: слушание музыки, восприятие музыки, воспроизведение музыки, мышление, воображение, фантазия, творческая активность, инициативность, восприятие красоты музыкального искусства. Определено, что музыка воздействует на такие ранние сферы психики человека, как сенсорика, моторика, эмоции и другие, влияние музыки на психическое развитие человека в целом очень существенно (творчество, духовность, разум).

Ключові слова: *духовность, духовные потребности, музыка, музыкальное искусство, личность, эмоциональность, эмоциональная отзывчивость, чувства, восприятие музыки.*

The article is dedicated to the problem of music and spirituality determination influence on a personality development. Spirituality is examined in the article as a fundamental quality of a personality and aim on which the education process must be directed to. Spirituality development is of the most important advantages in education. Determination types of musical activity, that stimulate and correct natural development of a personality, as under act of pleasure feelings and joy, that arose up in contact with music, tension and activity of psychical processes grow, namely: listening of music, perception of music, reflection of music (sound formation, singing), music performance, musically-rhythmic motions (game, dances). It is defined, that the music covers such early areas of the psyche as a sensory, motor skills, emotions and others. In general the influence of music on the psychological development is very significant (on the creation, spirituality, intellect). Accent the importance of music education of the personality, the value of music in the development of intellection, imagination, attention, memory, volition, emotions, moral and aesthetical needs and cognitive abilities. The music activates the perception and impression, awakes the fantasy and imagination. It depicts us the phenomena of life that enrich the individual new images. While listening to music the personality can be taught mental and spiritual concentration, the ability to feel and consider, stay alone for a while, alone with his inner world. Music develops the individual ability to clearly differentiate the world around him, making the personality more susceptible and feeling.

It is also highlighted that creative musical tasks assist in the formation of personality's research activity which needs mental activity efforts as well. In personality development musical education must not be secondary or additional, it must be basic.

Music, word and motion, develop spiritual force, provide a basis for personality development, the basis without which humanity will come to spiritually-moral devastation. In the process of the analyses in the article it is defined that music in a concord with all arts occupies a high place, because it influences a personality from the point of view of its traits and in complex.

Key words: *spirituality, spiritual necessities, music, musical art, personality, emotionality, emotional sensitiveness, sense, music perception.*

УДК 159.964.21

Чаплінська Лариса Владиславівна,
аспірант кафедри соціальної психології,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника»

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПРИЧИНИ, ВИДИ ТА НАСЛІДКИ

Висвітлено проблему психологічного насильства над дітьми дошкільного віку. Розкрито причини, види та наслідки скоєння психологічного насильства над дітьми, з метою підвищення рівня батьківської компетентності для подальшого виховання емоційно здорової дитини.

Ключові слова: *насильство над дітьми, психологічне насилля, жорстке поводження з дітьми.*

Постановка проблеми. Проблема психологічного насильства над дітьми стає сьогодні більш актуальною. Діти – це майбутні дорослі й чим

більше вони піддаються насильству, тим більше засвоюють патерни поведінки агресора або жертви.

Мета статті - довести соціальну значущість

проблеми психологічного насильства над дітьми дошкільного віку.

Результати дослідження. Починаючи з першого моменту життя, дитина шукає любов і підтримку своїх батьків. Видатний психолог Еріх Фромм виділив два напрямки впливу батьків на життя дитини:

- 1) турбота про задоволення її фізичних потреб;
- 2) ставлення до дитини, що визначає її любов до життя.

Коли батьки добре ставляться до дитини, це допомагає їй зрозуміти, що життя прекрасне, добре бути хлопчиком чи дівчинкою.

Виховання дітей потребує терпіння, самовіддачі та внутрішньої стабільності, стверджує спеціаліст з вивчення психічних травм дитини Тіна Грімберг. Крім того, дуже важливо знати, які наслідки в душі дитини залишають вчинки батьків: агресивна поведінка, необережні висловлювання. Коли розсерджена, а інколи розлючена мати кричить своєму п'ятирічному синові: «Я вб'ю тебе!» або «Ти зробив погано, я не люблю тебе», або «Я ніколи більше не дозволю тобі кататися на велосипеді!», вона не усвідомлює, якими можуть бути наслідки її слів. Адже все це вона говорить людині в кілька разів меншій за зростом та вагою — дитині, що сприймає слова цього велетня (а надто коли це батько) всерйоз, вірить йому, лякається, можливо, на все життя.

Сімейні взаємовідносини — найперші і найміцніші соціальні взаємовідносини, які значною мірою впливають на самооцінку дитини, її здатність до адаптації і відчуття благополуччя. Для більшості з нас сімейні впливи є позитивними і є основним джерелом виховання, в процесі якого формуються принципи соціальної взаємодії, що зберігаються потім упродовж усього життя. На інших, однак, сімейні події і переживання впливають негативно. Неприятлива атмосфера в сім'ї створює передумови для найжорстокіших форм насильства в сім'ї та суспільстві. Для нормального розвитку дітям потрібна атмосфера піклування й уваги, в якій порівну задовольняються дві потреби: контролю і прив'язаності та детермінанти здорових стосунків між батьками і дитиною, а також детермінанти сімейних ролей, засновані на цих двох головних потребах [1].

Насильство над дітьми — широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші [2].

В 70-ті роки ХХ ст. американською дослідницею Л. Уолкер була розроблена теорія про циклічний характер насильства. Згідно цієї теорії, цикл повторюваності насильства має чотири стадії:

1. Зростання напруги в стосунках між членами родини, під час якої один з членів сім'ї намагається вгамувати «агресора».

2. Насильницький інцидент: в хід йдуть погрози, залякування, звинувачення, психологічний тиск.

3. Примирення: ініціатор скандалу просить вибачення (хоча й перекладає відповідальність за те що відбулося на іншу сторону), намагається довести,

що не треба «з мухи робити слона».

4. Спокійних період: це так званий «квітковий період» у стосунках [6].

Психологічне насильство — дії одного члена сім'ї на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю. [4].

Найчастіше факти психологічного насильства мають місце в тих сім'ях, де батьки самі відчувають сильний стрес, з яким не в силах боротися. Це може бути не тільки залежність від алкоголю чи наркотиків, але і серйозна хвороба самої дитини або кого-небудь з членів сім'ї, фінансові проблеми, соціальна ізоляція, коли сім'я позбавлена підтримки з боку рідних, друзів, або просто брак знань про розвиток і виховання дитини, через що батьки пред'являють до свого чада занадто високі вимоги. Інколи дорослі вважають, що залякування і приниження найбільш оптимальні для збереження контролю над дитиною. І, звичайно, є дорослі, які в дитинстві піддавалися насильству в сім'ї і звикли до такого стереотипу спілкування, по-іншому вони просто не вміють.

Психологи виділяють такі форми психологічного насильства:

1. *Відштовхування.* Дорослі не усвідомлюють цінність своєї дитини, усіма способами дають їй зрозуміти, що вона не бажана, постійно проганяють її, обзивають, не розмовляють з нею, не обіймають і не цілують, звинувачують її у всіх своїх проблемах. Наприклад: батько вважає, що в його проблемах з влаштуванням на роботу винна дитина, оскільки без роботи він залишився в той же рік, коли народилася дитина, і з тих пір фінансове становище в сім'ї погіршилося. Як результат — відштовхування дитини як з боку батька, який бажає, щоб дитина переїхала жити до бабусі з дідусям; так і з боку бабусі, яка в свою чергу, переконана, що дитина повинна жити зі своїми батьками.

2. *Ігнорування.* Дорослі не цікавляться дитиною, не можуть або не вміють висловлювати свої емоції по відношенню до неї, часто взагалі не звертають на неї уваги, дитина не відчуває емоційної присутності батьків. Найчастіше така форма психологічного насильства спостерігається з боку дорослих, чий власні емоційні потреби не задоволені. Ці люди не можуть адекватно реагувати на емоційні потреби дитини. У результаті дитина не отримує достатньої взаємодії та стимулювання для успішного емоційного, інтелектуального і соціального розвитку.

3. *Ізолювання.* Ця форма часто буває пов'язана з іншими видами насильства. Дитину замикають у шафі або в кімнаті (фізичне обмеження свободи дитини), залишають одного в порожній квартирі, або ж просто не дозволяють йому спілкуватися з однолітками, грати з ними. Наприклад: не дозволяють запрошувати друзів у гості і навіть спілкуватися з ними по телефону, не випускають дитину гуляти. Дитина постійно знаходиться в одному і тому ж приміщенні, їй не забезпечений приплив нових вражень, що стимулюють розвиток. В результаті у дитини немає можливості

самому отримати досвід соціального спілкування, адже їй не тільки забороняють заводити друзів, але і всіляко перешкоджають її взаємодії з однолітками.

4. *Тероризування*. Дитину висміюють за прояв будь-яких емоцій, пред'являють до неї вимоги, які не відповідають її віку і не зрозумілі дитині. Дитину постійно залякують, погрожують що покинуть її або, наприклад: побють, змушують її робити що-небудь за допомогою залякування. Дитина постійно стає свідком жорсткого поводження з іншими членами сім'ї, насильства над ними.

5. *Байдужість*. Батьки байдуже ставляться до перегляду дитиною фільмів, які для неї заборонені, дозволяють дитині бути свідком сцен насильства і ніяк не реагують на прояв самою дитиною жорстокості по відношенню до інших людей і тварин.

6. *Експлуатація*. Батьки використовують дитину для заробляння грошей або для реалізації своїх потреб, наприклад, дитина повинна виконати те завдання, яке не відповідає її можливостям.

7. *Деградація*. Поведінка, яка руйнує ідентифікацію та самооцінку дитини, наприклад: грубість, лайки, звинувачення, публічне приниження дитини. [5].

Можна ще виділити такі два види психологічного насильства:

- вербальне (словесне) чиниться уразі критики і докорів буквально за кожний вчинок;

- емоційне насильство може відбуватися взагалі без слів за допомогою міміки, пози, поглядів, інтонації. [4].

Аналізуючи літературу можна стверджувати, що причини виникнення насильства в сім'ї, далеко за межами сім'ї, вони беруть початок із сім'ї, в якій виріс і був вихований насильник.

На думку психолога Л.С. Алексеева, у розвитку дитини, є періоди, які провокують насильство з боку батьків. Одним із таких періодів вчені вважають дошкільний вік. Саме в цей віковий період діти розвиваючись провокують психологічне насильство.

Період першої соціалізації, першої організації в дошкільному закладі, коли діти вперше залишаються надовго без мами, призводить до емоційного переживання страху, тривоги, гніву. Діти стають менш адаптованими до нових умов, викликаючи у недосвідчених, педагогічно неграмотних батьків, неприйняття, агресію, провокуючи насилля.

Неможливість отримувати допомогу від своїх батьків лишає дитину можливості до пошуку допомоги і взаємостосунків з людьми.

Росс Снайдер відзначає, що насильство наносить велику моральну шкоду психіці дитини, викликаючи в неї реакцію відторгнення, занижену самооцінку, страх. А також вважає, що «якщо дитину часто наказувати або якщо вона являється свідком покарання, пережитий нею страх може доволі серйозно викривити структуру її емоцій. Ставши дорослим, ця дитина, не зможе протестувати проти несправедливого поводження через страх.

Насильство, зі сторони найдорожчої людини, в якій дитина завжди намагається знайти підтримку, наносить великої психологічної шкоди. У цьому

випадку порушується основний принцип сім'ї на безпечне існування будь-якого члена. Багато теорій спробували визначити жорстоке поводження з дітьми в сім'ї, пояснити психологічні та соціальні фактори ризику для жорсткого поводження з дітьми. Ці фактори, пов'язані із взаємодією в рамках сім'ї, агресія дитини та маніфест себе в стресових ситуаціях. Насильство є результатом цілого комплексу ряду причин.

На сьогодні не існує єдиного визначення терміну «жорстоке поводження з дітьми». Проте більшість дослідників і практиків у розвинених країнах користуються визначенням, запропонованим відомим американським психологом італійського походження Джеймсом Гарбаріно: «Будь-яку дію або бездіяльність стосовно дитини з боку батьків, осіб які їх замінюють, а також закладів або суспільства загалом, внаслідок чого порушується фізичний або психічний розвиток, здоров'я або благополуччя дитини, а також обмежено її права й свободи вважають жорстоким поводженням з дітьми».

Жорстоке поводження, з точки зору порушення прав дитини, можна тлумачити як:

1) ігнорування потреб дітей, порушення їх прав;

2) відсутність догляду за ними (чи незадовільний догляд);

3) ізоляція дитини, бойкот (у дитячому колективі);

4) відсутність проявів батьківської любові, доброти, чуйності;

5) безвідповідальність до дітей;

6) бездіяльність батьків щодо дитини у скрутній ситуації;

7) брутальність, глузування, неповага до гідності, особистості дитини;

8) не врахування вікових особливостей;

9) авторитарний стиль спілкування з дитиною;

10) нехтування дитиною;

11) обман дитини [3].

Серед причин виникнення жорсткого поводження до дітей можна виділити наступні:

1) безробітність або низька матеріальна забезпеченість;

2) алкоголізм одного чи обох батьків;

3) самотність чи шлюб, який розпався;

4) занадто маленьке житло, що посилює напругу;

5) озлобленість батьків чи розчарованість у житті;

6) фізична чи психічна перевтома;

7) незрілість батьків;

8) егоїзм батьків, прагнення їх до розваг;

9) відсутність прив'язаності до дитини;

10) надмірна вимогливість;

11) народження другої дитини;

12) велика кількість дітей;

13) небажана дитина (як привід і примус до укладення шлюбу);

14) передчасно народжена в шлюбі дитина, яка дає привід до сварок та розриву;

15) позашлюбна дитина як об'єкт виміщення зла

на його матір (батька);

16) дитина з фізичними та психічними недоліками, від якого хочуть позбутися [3].

Будь-яка форма психологічного насильства є руйнівною і приреченою на провал, зруйнувати самооцінку людини, деформувати цілісності «Я», привести до депресії, тривоги, відчаю, втрати сенсу життя.

Ті люди, які стали жертвами насильства в дитинстві у дорослому житті невзможі справитися із проблемами, а також шукати допомогу та отримувати її від оточуючих людей. В дорослому сімейному житті особи, які зазнали насильства в дошкільному віці можуть виявляти жорстокість з оточуючими. Вони також можуть страждати від пониженого або підвищеного контролю за своїми почуттями, імпульсами, підвищеним рівнем тривожності.

Відомі психологи І. Гленн і З. Фрейд впевнено доказали вплив різних травматичних подій на психіку дитини.

Психолог Ю.М. Антонян (Преступная жестокость. - 1994) відзначає, що в результаті насильства і емоційного відштовхування батьками дитину, в психіці дитини формується тривожність, страх втратити себе, своє положення в житті, відчуття ворожості, навіть агресивності оточуючого світу і в цих дітей ризик поведінкового зриву досить великий.

Найбільш поширені наслідки психологічного насильства:

1. Емоційні проблеми, як результат уповільнення емоційного розвитку дитини. Дитина не здатна зрозуміти почуття інших людей і відчуває труднощі у прояві власних емоцій.

2. Занижена самооцінка. Дитина виростає з

упевненістю що вона потворна, ні на що не здатна і тільки заслуговує поганого ставлення до себе. Подорослішавши, така людина щиро дивується, коли бачить що хтось рахується з її думкою.

3. Проблеми у побудові відносин. Цьому сприяє не тільки слабкий емоційний розвиток, але й повна відсутність довіри до оточуючих людей. Дитина у всьому бачить тільки підступ, від кожної людини чекає, що той буде над нею знущатися, висміювати її, чекає агресії спрямованої на себе. Все це заважає будувати відносини з людьми.

Діти, які піддаються психологічному насильству в сім'ї, часто страждають від депресії, порушення сну і апетиту, невмотивованих страхів і фобій, а також можливі часті прояви соматичних захворювань. Вони страждають від емоційної нестабільності, надмірної сором'язливості, неможливості досягти успіху в жодній сфері, як наслідок відсутності впевненості в собі. Їх відвідують думки про самогубство. Також такі діти можуть постійно відчувати надмірну потребу в увазі, а їх поведінка може не відповідати віку і рівню розвитку [5].

Висновки. Найнебезпечніше те, що насильство дає серйозні негативні соціальні наслідки. Воно породжує терор, безладдя, відчуття відсутності допомоги, невпевненості, безнадійності або безсилля, відчуття провини, відчуття придушення волі, примари, відсутність самоповаги, настирливі спогади, напади страхів, депресію, фобії, смуток, роздуми про самогубство, самозвинувачення, втрату довіри, сумніви щодо віри в щось, наркотичну/алкогольну залежність.

Список використаних джерел

1. Волавка Я. Біля витоків насильства: агресивність батьків – причина агресивності їхніх нащадків? / Я. Волавка // Безпека життєдіяльності. – 2003. – №10. – С. 24-25.
2. Максимова Н.Ю. Соціально психологічні аспекти проблем насильства / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. – К. -2003. – 337 с.
3. Сафонова Т.Я. Жестокое обращение с детьми и его последствия / Т.Я.Сафонова, Е.И. Цымбал. - М., 1993. – 118 с.
4. Меньшикова Е.С. Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия / Е.С. Меньшикова // Психологический журнал. – 1993. – №6.
5. Христенко В.Е. Психология жертвы/В.Е. Христенко. - Харьков: Консум, 2001. –256с.
6. Walker, Lenore E. (1979) The Battered Woman. New York: Harper and Row. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Освещается проблема психологического насилия над детьми дошкольного возраста. Раскрываются причины, виды и последствия совершения психологического насилия над детьми, с целью повышения уровня родительской компетентности для дальнейшего воспитания эмоционально здорового ребенка.

Ключевые слова: *насилие над детьми, психологическое насилие, жесткое обращение с детьми.*

The problem of psychological violence over children of preschool age is highlighted. Reasons, kinds and consequences of committing psychological violence against children, for the sake of parental competence for the further education of emotionally healthy child are also exposed.

The aim of investigation: to prove the social significance of the problem of psychological abuse of children of preschool age.

The object of study: the emotive sphere of pre-school children.

Mostly facts of psychological violence occur in those families where parents themselves have to cope with a lot of stress and do not succeed. It can not only be alcohol addiction or drugs, but serious illness of a child or any other member

of the family, financial problems, social isolation, when the family has got lack of support from family, friends or a lack of knowledge about child's development and education. In this way parents place too high demands towards their child. Sometimes adults believe that bullying and indignity are optimal ways to maintain control of the child. And of course, there are adults which being small were exposed to violence in the family and they are used act within this stereotype, they just can not act differently. The problem of psychological abuse of children is rather urgent today. Children are the future adults and the more they are exposed to violence the more they learn the patterns of behavior of the aggressor and the victim. It is also worth noting the lack of the problem investigation in modern society.

Psychologists distinguish the following forms of psychological violence, as repulsion, ignoring, isolating, terrorizing, indifference, degradation. Violence gives serious negative social consequences. It creates terror, confusion, feeling of no aid, uncertainty, hopelessness or helplessness, guilt, a sense of suppression will, ghosts, lack of self-esteem, intrusive memories, fears attacks, depression, phobias, depression, thoughts of suicide, self-blame, loss of confidence, doubt for faith in something, drug / alcohol addiction.

Key words: *violence over children, psychological violence, children abuse*